

7.

OECD I „PRODUKCJA WIEDZY” W SYSTEMIE GLOBALNEGO ZARZĄDZANIA

7.1. Wprowadzenie

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organization for Economic Co-operation and Development*, OECD) została założona w 1961 roku z siedzibą w Paryżu. Powstała z przekształcenia Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej¹ (*Organization for European Economic Co-operation*, OEEC), założonej w 1948 roku w celu wdrożenia i koordynacji Planu Marshalla, w tym przede wszystkim przekazywania funduszy amerykańskiego Programu Odbudowy Europy (*European Recovery Program*). W latach 50. XX wieku stopniowo realizowano główne założenia Planu Marshalla, gospodarka europejska odbudowywała się ze zniszczeń wojennych w zaskakującym tempie, a wzrost gospodarczy osiągał historycznie niespotykane rozmiary². W konsekwencji uznano, że OEEC osiągnęła swoje najważniejsze cele i postanowiono o powołaniu nowej organizacji. OECD powstała na mocy Konwencji

¹ W Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej (OEEC) pracowało wówczas wielu entuzjastycznych zwolenników polityki Nowego Ładu (*New Deal*) prezydenta Franklina Delano Roosevelta, którzy usilnie przekonywali swoich europejskich partnerów do zalet liberalizmu gospodarczego, w tym m.in. zniesienia barier handlowych, większej współpracy międzynarodowej i integracji wewnątrzpaństwowej (Judt 2013: 120).

² W latach 1950–1973 dochód per capita w Europie Zachodniej rósł we wcześniej niespotykanym tempie 4,1 proc. rocznie (Chang 2015: 72). Z czasem Francuzi określają epokę powojennej prosperity jako *le trente glorieuse*, tzn. wspaniałe trzydziestolecie (Piketty 2015: 124–126). Niemcy tymczasem wspominają będą dekadę lat 50. jako *Wirtschaftswunder*, tzn. cud gospodarczy (Münkler 2009: 455–476).

o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju³, podpisanej 14 grudnia 1960 roku w Paryżu przez 20 państw założycielskich, w tym większość krajów Europy Zachodniej, Turcję, USA i Kanadę⁴. W latach 70. XX wieku przyjęto do organizacji Japonię, Finlandię, Australię i Nową Zelandię. Obecnie do grona członków OECD należą 34 uprzemysłowione państwa, w tym także kilka byłych krajów socjalistycznych (np. Polska, Węgry, Estonia) oraz niektóre bogatsze kraje rozwijające się (Meksyk, Chile). Organizacja utrzymuje również relacje z ponad 70 innymi państwami.

OECD definiuje swoją misję jako promocję polityk, które zmierzają do poprawy społecznego i ekonomicznego dobrobytu ludzi żyjących na świecie. Wspólnym mianownikiem wszystkich działań organizacji jest wspieranie gospodarek rynkowych wraz z ich instytucjami demokratycznymi. Stanowi ona forum wielostronnych konsultacji międzyrządowych obejmujących szeroki wachlarz tematów dotyczących spraw gospodarczych i społecznych. Sekretariat OECD regularnie publikuje oceny makroekonomicznych wyników państw członkowskich wraz z sugestiami zmian obecnej polityki. Budżet organizacji na rok 2016 wynosi 363 miliony euro. W mediach i debacie publicznej OECD jest powszechnie postrzegana jako klub państw wysoko rozwiniętych.

7.2. Rola i znaczenie OECD

OECD jest jedną z najważniejszych instytucji ponadnarodowych budujących architekturę instytucjonalną globalnego zarządzania. W literaturze z dziedziny międzynarodowej ekonomii politycznej (*international political economy*, IPE) opisuje się OECD jako kluczową instytucję tworzącą tzw. „sieć globalnego zarządzania”. Sieć ta rozumiana jest jako grupa podmiotów, które uznały globalizację gospodarczą za główny problem znajdujący się w kręgu swoich zainteresowań (Scholte 2008: 738). Rosnące znaczenie OECD związane jest z procesami globalizacji gospodarczej, które stworzyły jakościowo nową platformę aktywności dla organizacji ponadnarodowych oraz zwiększyły skalę ich oddziaływania. Przyczyniły się do tego także nowe rozwiązania infra-

³ Konwencja o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju wraz z Protokołami dodatkowymi nr 1 i 2 do tej konwencji, stanowiącymi jej integralną część, Paryż, 14 grudnia 1960 r. Dz. U. Nr 76, poz. 490.

⁴ Pełna lista sygnatariuszy konwencji o OECD to: 16 państw założycielskich OEEC (Austria, Belgia, Dania, Francja, Grecja, Holandia, Irlandia, Islandia, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Szwecja, Szwajcaria, Turcja, Wielka Brytania, Włochy) oraz Hiszpania, Republika Federalna Niemiec, USA i Kanada.

strukturalne komunikacji globalnej, które znacznie ułatwiają funkcjonowanie organizacji ponadnarodowych (Castells i in. 2012). W opinii badaczy sesje tych organizacji stanowią nową strukturę komunikacji politycznej, ponieważ spotkania osobiste prowadzą do zupełnie innych rezultatów niż wymiana zdań prowadzona telefonicznie lub listownie (Willetts 2008: 544).

Stopniowy wzrost znaczenia OECD rozpoczął się od czasów kryzysów gospodarczych lat 70. XX wieku, w tym m.in. pierwszego szoku naftowego, który doprowadził do stagflacji (Woods 2008: 402). Zaburzenia gospodarcze zwiększyły stopień uzależnienia wielu państw od organizacji międzynarodowych, takich jak MFW oraz Bank Światowy. To właśnie wtedy m.in. Europejski Bank Inwestycyjny, GATT/WTO oraz OECD przejęły palmę pierwszeństwa w kwestii zarządzania globalizacją (*managing globalization*) i skutecznie ograniczyły wpływy Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz UNESCO (Kennet 2010). Postępująca od lat 80. XX wieku deregulacja rynków finansowych oraz kryzys keynesizmu jako bazy teoretycznej dla polityki gospodarczej ukształtowały polityczny, ideologiczny i instytucjonalny kontekst współczesnej fali globalizacji. OECD wykorzystała wyjątkowy moment przyspieszenia procesów liberalizacji i integracji światowej gospodarki, dzięki czemu wysforowała się na pozycję jednej z najważniejszych organizacji ponadnarodowych w świecie wysoko rozwiniętym. W konsekwencji stała się głównym dostarczycielem pojęć, idei i konstruktów myślowych, za pomocą których opisuje się i analizuje współczesny świat.

7.3. Władza OECD

OECD nie posiada wielu instrumentów tzw. twardej siły, w postaci np. sankcji gospodarczych, kar finansowych, programów pomocy finansowej (jak UE), pomocy rozwojowej (jak BŚ) lub programów dostosowań strukturalnych (jak MFW). Organizacja ta dysponuje jednak potężną władzą w zupełnie innej sferze. OECD tworzy najważniejsze pojęcia, idee i koncepcje wykorzystywane w wielu politykach publicznych, w szczególności w obszarach związanych z polityką społeczną i gospodarczą; kształtuje struktury dyskursywne; wpływa na poglądy najważniejszych przywódców politycznych, decydentów gospodarczych i opinię publiczną (Woodward 2009; Martens, Jakobi 2010, Schmelzer 2016). Działania OECD obejmują sferę produkowania, legitymizowania i dyfuzji idei ekonomicznych i polityk gospodarczych; tworzenia ram analitycznych, ekspertyz i ewaluacji; koordynacji i harmonizacji poprzez stosowanie metody „nacisku równych sobie” (*peer pressure*) oraz zasady nazywania i piętnowania (*naming and shaming*) poszczególnych praktyk i państw. Władza

OECD wiąże się także z kwestiami stanowienia standardów (*standard setting*). Organizacja ta kształtuje najważniejsze koncepcje ideologiczne w odniesieniu do współczesnej rzeczywistości społecznej i gospodarczej.

Właśnie dlatego działania OECD należy postrzegać przez pryzmat szerszej roli, jaką w życiu społecznym odgrywają ideologie. Jak trafnie zauważył Michael Freeden, ideologie są niezbędne, ponieważ ludzie „nie potrafią działać bez podejmowania prób zrozumienia światów, które odziedzyczli” (Freeden 2003). To właśnie ideologie dostarczają ludziom tak potrzebnych im map, dzięki którym próbują nie zagubić się i nawigować po nieprzyjaznym terytorium świata społecznego. Fakty nigdy nie mówią same za siebie. Każda interpretacja, w tym także każda ideologia, stanowi próbę nałożenia wzoru, za pomocą którego można odczytać poszczególne wydarzenia, zjawiska czy działania⁵ (ibidem).

OECD od wielu lat dostarcza wzorów interpretacyjnych, które mają za zadanie wyjaśnić najważniejsze przemiany społeczne i gospodarcze we współczesnym świecie. Organizacja ta pełni rolę głównego międzynarodowego ośrodka analitycznego, który konceptualizuje kluczowe procesy zachodzące w planetarnej gospodarce. Dostarcza również siatki terminologicznej oraz narzędzi analitycznych, za pomocą których decydenci polityki publicznej identyfikują, diagnozują, a także wdrażają reformy w najważniejszych obszarach. Badacze twierdzą, że potęgą OECD – bardziej niż w bogactwie danych, które organizacja zbiera od państw członkowskich – tkwi w definiowaniu pojęć i konstruowaniu definicji, które danym tym towarzyszą (Kwiek 2015: 54).

7.4. Dyskursy OECD

Jak stwierdzono powyżej, OECD produkuje, legitymizuje i rozprzestrzenia idee ekonomiczne, wskazuje najważniejsze kierunki polityk społecznych i gospodarczych, tworzy ramy analityczne dla głównych problemów, diagnozuje ich źródła oraz ustanawia ich hierarchię, kreśli scenariusze rozwoju sytuacji. Tak zdefiniowaną miękką władzę organizacji warto przeanalizować na przykładach czterech tematycznie zróżnicowanych, lecz niezmiernie ważnych dyskursów, które były wytworzone, wspierane i promowane przez OECD.

⁵ Podobne podejście w odniesieniu do analiz ekonomicznych prezentował Joseph Schumpeter, który stwierdził, że wszystkie analizy poprzedza akt poznawczy zwany wizją, w którym analityk „wizualizuje pewien zbiór spójnych zjawisk jako przedmiot wart jego wysiłku analitycznego”. Ekonomista dodawał, że „wizja ta niemal z definicji jest ideologiczna”, ponieważ „bardzo trudno odróżnić sposób, w jaki patrzymy na rzeczy, od tego, jak chcielibyśmy je widzieć” (Chang 2015: 99).

7.4.1. Transnarodowy paradygmat wzrostu gospodarczego

Za największe osiągnięcie OECD w dziedzinie produkcji dyskursów należy uznać przyczynienie się do ukształtowania tzw. transnarodowego paradygmatu wzrostu gospodarczego (*transnational growth paradigm*). Organizacja odegrała jedną z głównych ról w działaniach zmierzających do uczynienia ze wzrostu gospodarczego nadrzędnego celu polityki gospodarczej państw rozwiniętych (Schmelzer 2016). Dokonanie to powinno być rozpatrywane na tle historii rozwoju gospodarczego świata zachodniego. Wielu badaczy zauważa, że traktowanie wysokiego wzrostu gospodarczego jako najważniejszego celu polityki ekonomicznej w państwach uprzemysłowionych jest zjawiskiem historycznie nowym. Przez większą część dziejów społecznych wzrost gospodarczych był niewielki i w praktyce niezauważalny (Hacker, Pierson 2016). Jeszcze w drugiej połowie XIX wieku znacznie wyższe miejsce w hierarchii celów polityki państwa zajmowały inwestycje oraz akumulacja kapitału (Galbraith 2015: 22).

Współczesny paradygmat wzrostu gospodarczego stanowi rezultat specyficznej mieszanki idei i teorii ekonomicznych oraz standardów statystycznych, które zdominowały sferę tworzenia polityki (*policy-making*) w drugiej połowie XX wieku (Galbraith 2015; Schmelzer 2016). OECD odegrała kluczową rolę w wyniesieniu wzrostu gospodarczego do rangi głównego celu polityki ekonomicznej. Należy podkreślić, że sformułowanie o „popieraniu polityki ukierunkowanej na osiąganie jak najwyższego, trwałego wzrostu gospodarczego” zostało wymienione na pierwszym miejscu w Konwencji Paryskiej (OECD, 1960). Dopiero w kolejnych podpunktach artykułu pierwszego zwrócono uwagę na m.in. „opartą na zdrowych zasadach ekspansję gospodarczą” oraz „ekspansję handlu światowego na bazie wielostronnej i niedyskryminacyjnej”. Eksperti wskazują także, że podczas prac badawczych prowadzonych w ramach organizacji znacząco wzbogacono dotychczasową wiedzę naukową dotyczącą problematyki wzrostu gospodarczego. Część badaczy uważa, że koncentracja na wzroście gospodarczym stanowi trzon „organizacyjnej ideologii” OECD (Schmelzer 2016).

7.4.2. Świat czterech prędkości

W odniesieniu do konkurujących ze sobą narracji dotyczących kształtu współczesnej gospodarki planetarnej OECD promuje dyskurs „świata czterech prędkości” (*four-speed world*). W raporcie wydanym w 2010 roku eksperci organizacji stwierdzili, że nie wystarczy już dłużej dzielić świat na biedne Południe oraz bogatą Północ lub na kraje rozwinięte oraz rozwijające się

(OECD 2010). Zdaniem autorów dokumentu aby zrozumieć specyfikę globalnej transformacji należy sięgnąć po zupełnie nowe pojęcia, takie jak koncepcja „świata czterech prędkości” autorstwa byłego prezesa Grupy Banku Światowego Jamesa Wolfensohna. Zgodnie z nią, na podstawie kryterium poziomu dochodów i tempa wzrostu PKB na mieszkańca w porównaniu z państwami rozwiniętymi, można wyróżnić cztery kategorie: krajów zamożnych (*affluent*), krajów zbliżających się (*converging*), krajów walczących (*struggling*) oraz krajów biednych (*poor*)⁶. Zdaniem ekspertów OECD z takiego ujęcia analitycznego płyną istotne korzyści poznawcze, których nie widać na gruncie wcześniejszych dychotomii, takich jak Północ – Południe czy świat rozwinięty – świat rozwijający się. W opinii autorów raportu ten swoisty kwartet ujawnia nową geografie wzrostu gospodarczego oraz wielką heterogeniczność krajów południowych. Część z państw leżących na południu stopniowo zbliża się do standardów życiowych najbogatszych państw północy, inne usilnie walczą o przebicie szklanego sufitu średniego dochodu (*middle-income „glass ceiling”*), a wiele wciąż boryka się z ekstremalną biedą.

Koncepcję świata czterech prędkości cechuje pewne podobieństwo do ujęć teoretycznych formułowanych w ramach badań naukowych. Propozycja OECD nawiązuje – nie tylko w warstwie semantycznej – do teorii „nowoczesności zwielokrotnionych” (*multiple modernities*) znanego socjologa Schmuela N. Eisenstadta. Izraelski badacz cywilizacji, przedstawiciel socjologii historycznej podkreślał, że w warunkach globalizacji autonomiczne obszary instytucjonalne – gospodarcze, polityczne, kulturowe – podlegają nieustannym zmianom w wyniku swej wewnętrznej dynamiki oraz pod wpływem kontaktu z innymi cywilizacjami. Zgodnie z tą teorią ekspansja nowoczesności nie przyniosła względnie jednorodnej i homogenicznej cywilizacji, lecz „nowoczesności zwielokrotnione”, których konstelacje podlegają ciągłym reinterpretacjom i rekonstrukcjom (Eisenstadt 2009: 553). W wielu miejscach raport OECD nawiązuje również do koncepcji popularnych na gruncie prac popularnonaukowych i publicystyki ekonomicznej, takich jak np. pojęcie *the rise of the rest* wykorzystywane w literaturze na określenie rosnącej roli państw rozwijających się spoza świata zachodniego (Zakaria 2009).

⁶ Z raportu OECD wynika, że po roku 2000 liczba krajów zaliczanych do kategorii „zbliżających się” (*converging*) wzrosła z 12 do 65, natomiast grupa krajów uznawanych za biedne (*poor*) zmniejszyła się z 55 do 25. Autorzy podkreślili również, że włączenie się Rosji, Chin i Indii w procesy światowej wymiany gospodarczej wywołało szok podażyowy na globalnym rynku pracy. Nagle bowiem wkroczyło na niego 1.5 miliarda nowych pracowników.

7.4.3. Teoria kapitału ludzkiego

W odniesieniu do edukacji i polityki edukacyjnej OECD od wielu lat wspiera podejście oparte o teorię kapitału ludzkiego. Jak zauważają badacze szkolnictwa wyższego, perspektywa kapitału ludzkiego od ponad 40 lat dostarcza idee, podstawowy słownik oraz powiązane dane empiryczne w ramach dużych baz danych dotyczących szkolnictwa wyższego (Kwiek 2015: 84). Dyskurs ten przekłada się także na praktycznie działania w dziedzinie polityki edukacyjnej, dostarczając argumentów zwolennikom zwiększania nakładów publicznych na wybrane kierunki kształcenia (np. dyscypliny STEM, tj. *science, technology, engineering, mathematics*), przy jednoczesnym zmniejszaniu finansowania innych obszarów wiedzy (w tym głównie nauk humanistycznych i społecznych). Od kilku lat w opozycji do dyskursu kapitału ludzkiego buduje swoją pozycję tzw. perspektywa zdolności (*capabilities approach*). Podchodzi ona do kwestii wyższego wykształcenia w sposób zdecydowanie szerszy niż teorie kapitału ludzkiego. Zwolennicy tego podejścia formułują argumenty na rzecz zdecydowanie większego wsparcia instytucjonalnego i finansowego dyscyplin humanistycznych i społecznych. Martha Nussbaum wskazywała, że eliminowanie humanistyki i dyscyplin artystycznych z programów najważniejszych uczelni światowych prowadzi do zaniku umiejętności krytycznego i odważnego myślenia, empatycznego zrozumienia rozmaitych doświadczeń będących udziałem człowieka, a także zrozumienia złożoności świata, w którym żyjemy. W konsekwencji zmniejsza liczbę zaangażowanych obywateli z wykształceniem humanistycznym, bez których żadna demokracja nie może w długim okresie zachować stabilności (Nussbaum 2010).

Edmund Phelps dostrzegł źródła malejącej innowacyjności społeczeństw zachodnich w źle zaprojektowanych systemach edukacyjnych. Ekonomista stwierdzał, że „jest sprawą zasadniczą, by szkoły średnie i wyższe przekazywały uczniom i studentom humanistyczne wartości wyrażane przez arcydzieła zachodniej literatury, żeby młodzi ludzie chcieli takiej gospodarki, która oferuje twórczą i rozwijającą pracę. System edukacyjny musi budować więź między studentami i humanistyką, by wzmacniać ludzkie marzenia o tworzeniu czegoś nowego i wspomagać powstawanie innowacji”⁷ (Phelps 2015). Teoria kapitału ludzkiego oraz perspektywa zdolności mają pewne istotne elementy

⁷ Edmund Phelps dodawał, że podczas gdy toczone są dyskusje o potrzebie powrotu do swobodnego dzieciństwa pozwalającego poznawać świat, próbować różnych rzeczy i korzystać z różnych możliwości, to w praktyce rodzice zachęcają dzieci, by szukały bezpiecznej, dobrze płatnej pracy, a nie własnej drogi i od małego uczą ostrożności i trzymania się blisko rodziny. Szkoły mniej się starają by dzieci miały kontakt z wielką literaturą o przygodach i osobi-

wspólne, obie podkreślają m.in. korelację między najwyższym poziomem osiągniętego wykształcenia a demokratyczną partycypacją, wzorcami głosowania w wyborach oraz poziomem indywidualnego zdrowia. Jednak umiejętności, które akcentuje perspektywa zdolności znacznie trudniej poddają się pomiarowi niż to, co podlega tradycyjnemu zestawowi wskaźników OECD stworzonemu na podstawie idei kapitału ludzkiego (Kwiek 2015: 84). Z tego powodu perspektywa zdolności, choć intelektualnie niezwykle interesująca, nadal nie zagraża hegemonii dyskursu kapitału ludzkiego w edukacji i polityce edukacyjnej, wspieranego przez OECD.

7.4.4. Nowe zarządzanie publiczne

W odniesieniu do reformy usług publicznych w państwach rozwiniętych OECD promowała podejście bazujące na koncepcji nowego zarządzania publicznego (*new public management*, NPM). Wyrastała ona z neoliberalnej filozofii państwa, która postulowała daleko idące reformy w dziedzinie usług publicznych. Pierwotnie doktryna ta cieszyła się największą popularnością w państwach anglosaskich, w tym przede wszystkim Wielkiej Brytanii oraz Nowej Zelandii. W trakcie rządów Margaret Thatcher wprowadzono projekt obowiązkowego konkurencyjnego kontraktowania usług (*compulsory competitive tendering*, CCT), który wymusił na lokalnej administracji *outsourcing* usług technicznych, takich jak: usługi budowlane, sprzątanie urzędów, oczyszczanie ulic, odbiór odpadów czy szkolny catering (Sześciło 2015: 38). Reformy spod znaku NPM kontynuował także gabinet Tony'ego Blaira, który wspierał ekspansję partnerstwa publiczno-prywatnego i prywatyzował liczne usługi publiczne, m.in. koleje państwowe (Judt 2009: 227). W dziedzinie edukacji NPM wspierał wprowadzenie voucherów, dzięki którym rodzice mogliby sami wybrać szkołę dla swojego dziecka, biorąc pod uwagę wartości moralne i misję wychowawczą placówki (Potulicka 2010)

Jednak globalna ekspansja *new public management* była możliwa przede wszystkim dzięki promocji zapewnionej przez międzynarodowe instytucje gospodarcze i finansowe, takie jak BS, MFW oraz OECD (Kwiek 2015: 249; Sześciło 2015: 38). W dokumencie *Modernising Government. The Way Forward* wydanym przez OECD w 2005 roku autorzy scharakteryzowali trzy główne formy urynkowania systemu dostarczania usług publicznych: zlecanie wykonywania zadań publicznych podmiotom prywatnym (tzw. *outsourcing*

stym rozwoju. Uniwersytety zaś uczą dziś odpowiedzialnego inwestowania a nie odważnego inwestowania (Phelps 2015).

zadań publicznych), partnerstwo publiczno-prywatne oraz vouchery na usługi publiczne (OECD 2005: 131). Eksperti organizacji stwierdzili m.in. że *outsourcing* zadań publicznych może doprowadzić do istotnych korzyści w postaci zwiększenia efektywności świadczenia usług publicznych (ibidem: 139). Wskazywali także na korzyści związane z upowszechnieniem voucherów w postaci większej swobody wyboru wśród klientów usług publicznych oraz większego zróżnicowania nabywanych przez nich produktów⁸ (ibidem: 153).

7.5. Dane OECD

Władza OECD we współczesnym świecie przejawia się nie tylko w kształtowaniu dyskursów, ale także w dostarczaniu danych. OECD pozyskuje szereg informacji od państw członkowskich. Następnie na tej podstawie tworzy duże porównawcze bazy danych oraz definiuje towarzyszące tym bazom wskaźniki liczbowe. Ten wymiar działalności OECD czyni z niej organizację o wyjątkowym znaczeniu na scenie międzynarodowej oraz unikalnym wpływem na kierunki polityki w poszczególnych państwach. Jednocześnie aktywność OECD w obszarze dostarczania danych liczbowych nie powinna być analizowana w oderwaniu od opisaną wcześniej kompetencji w dziedzinie kształtowania najważniejszych współczesnych dyskursów. Dyskursy i liczby są ze sobą bowiem ściśle powiązane. Jak słusznie przypomina Ha-Joon Chang „za technicznymi koncepcjami i danymi liczbowymi kryje się cały szereg sądów wartościujących: czym jest dobre życie, jak powinno się traktować poglądy mniejszości, jak definiować społeczny postęp i jakie są moralnie akceptowalne sposoby osiągnięcia „większego dobra” niezależnie od jego definicji” (Chang 2015: 98).

Wzrost znaczenia OECD na arenie międzynarodowej w dziedzinie agrowania i dostarczania kluczowych wskaźników liczbowych warto scharakteryzować na tle szerszych przemian zachodzących we współczesnym świecie, w tym rosnącej roli kwantyfikacji jako metody opisywania zjawisk społecznych. Historyk nauki Theodore Porter w swej pracy *Trust in Numbers* zauważył, że tak naprawdę tylko niewielki odsetek liczb oraz wyrażen ilościowych powszechnie dziś wykorzystywanych dostarcza pełnego i dokładnego opisu świata zewnętrznego. Ich popularność wynika z faktu, że za pomocą liczb można przekazać rezultaty badań czy analiz w znanej i zestandaryzowanej formie, która prze-

⁸ Krytycy reform opartych na koncepcji NPM podkreślają, że ich wprowadzenie nie doprowadziło do racjonalizacji wydatków publicznych ani nie zwiększyło efektywności usług publicznych, lecz przede wszystkim zmieniło strukturę dystrybucji pieniędzy podatników oraz doprowadziło do generalnego pogorszenia jakości usług (Judt 2009: 227; Sześciło 2015: 41).

kracza granice kulturowe. Porter postrzega niemal wszechobecne we współczesnym świecie liczby, wykresy i wzory matematyczne w pierwszej kolejności jako strategie komunikacji. Kwantyfikację zaś określa mianem „technologii odległości” (Porter 1995). Język matematyki jest wysoce ustrukturyzowany oraz związany precyzyjnymi regułami. Wymaga on dużej dyscypliny od użytkownika, która jest jednolita na całym świecie. W powszechnym odbiorze matematyka stanowi niemal synonim rygoru i uniwersalności.

Badacz stwierdził, że skoro reguły zbierania oraz fałszowania danych są niemal uniwersalne, to liczby mogą być z łatwością wysyłane do innych państw, na pozostałe kontynenty itd. Dane zebrane w jednym miejscu na świecie mogą być z powodzeniem wykorzystywane, aby koordynować przedsięwzięcia gospodarcze czy rozstrzygać spory polityczne w innym zakątku świata. Co najważniejsze, poleganie na liczbach i ujęciu ilościowym ogranicza potrzebę posiadania zarówno rozległej wiedzy, jak i osobistego zaufania. Z tego powodu kwantyfikacja bardzo dobrze nadaje się do roli narzędzia komunikacji, które przekracza granice lokalne, kulturowe czy polityczne. Pełny rygoru i precyzji dyskurs kwantyfikacji pomaga wyprodukować wiedzę, która wygląda na niezależną od osób, które ją wytworzyły. Jak przenikliwie zauważa Theodore Porter, decyzja podjęta na podstawie liczb ma tę zaletę, że sprawia wrażenie decyzji sprawiedliwej i obiektywnej. Kwantyfikacja jest sposobem na podejmowanie decyzji, przy jednoczesnym stworzeniu pozorów, że tak naprawdę się nie decyduje⁹.

W wysoko rozwiniętych społeczeństwach zachodnich – trafnie nazywanych przez bułgarskiego politologa Iwana Krastewa „demokracjami nieufnych” (Krastew 2013) – obywatelom coraz trudniej jest zaufać w cokolwiek, pozostaje zatem wiara w liczby. OECD doskonale odpowiada na to zapotrzebowanie. Stanowi wzorcową organizację czasów współczesnej globalizacji, która operuje językiem zgodnym z duchem epoki i powszechnie zrozumiałym

⁹ Dominacja podejścia opartego na kwantyfikacji jest dziś skorelowana z równoległymi procesami społecznymi, takimi jak: 1) popularność ekonomii jako dziedziny kształcenia o wysokiej premii płacowej dla przyszłych absolwentów w państwach rozwiniętych, m.in. w USA (Blyth 2012: 197–215); 2) przekształcanie się podejścia ekonomicznego w „imperializm ekonomiczny” polegający na wierze w niemal nieograniczony potencjał eksplanacyjny neoklasycznej ekonomii (Jasiecki 2013: 75); 3) wkraczanie przez ekonomię na obszary badawcze wcześniej przynależne innym dyscyplinom społecznym (w postaci takich teorii jak inwestycyjna teoria rywalizacji politycznej czy teoria racjonalnego wyboru); 4) przenikanie podejścia ilościowego do innych dyscyplin nauk społecznych, w tym m.in. do nauk politycznych (Farr, Hacker, Kazee 2006: 579–587); 5) popularność podejścia ekonomicznego jako uniwersalnej strategii życiowej, z powodzeniem wykorzystywanej w życiu zawodowym i osobistym, promowanej przez globalne bestsellery takie jak *Freakonomia* (Sandel 2012: 85).

niezależnie od granic kulturowych. Dane gromadzone przez OECD pomagają prowadzić analizy skuteczności poszczególnych instrumentów i narzędzi w politykach publicznych, przez co wspierają i legitymizują dyskurs polityki opartej na dowodach (*evidence-based policy*). Działania organizacji wpływają na coraz większą popularność dowodów wskaźnikowych. Jak zauważają badacze, wskaźniki postrzegane są jako wyraz zdolności do generowania wiedzy, która spełnia surowe kryteria metodologiczne (Zybała 2013: 240). Z tego powodu dowody wskaźnikowe zyskują coraz większe znaczenie w analizie polityk publicznych i są często wykorzystywane podczas procesu formułowania polityk. Coraz częściej mierzy się nie tylko koszty ponoszone w politykach, ale przede wszystkim ich rezultaty. Tworzone są również całościowe systemy zarządzania rezultatami osiągniętymi w politykach w oparciu o wskaźniki¹⁰ (tzw. *performance management systems*).

OECD za pomocą konkretnego zestawu wskaźników mierzy tak różne kwestie jak np.: struktura zatrudnienia, wysokość odprowadzanych podatków, ilość wolnego czasu, efektywność systemów szkolnych i emerytalnych, spójność społeczna, międzypokoleniowa ruchliwość społeczna, szanse osiągnięcia wyższego wykształcenia, społeczne zaufanie i poziom demokratycznego uczestnictwa. W bazach danych organizacji poświęconych edukacji można znaleźć m.in. informacje dotyczące zróżnicowanych poziomów tzw. dodatkowego dochodu w okresie całego życia uzależnionego od poziomu wykształcenia osiągniętego przez jednostki. Ekspertki OECD we współpracy z Międzynarodową Organizacją Pracy oraz ministrami pracy z krajów członkowskich MOP opracowali również portfel kluczowych wskaźników rynku pracy (*Key Indicators of the Labour Market*). Organizacja corocznie przygotowuje także obszerny dokument OECD Factbook zawierający najważniejsze dane statystyczne dotyczące państw członkowskich, a także Brazylii, Chin, Indii, Indonezji, Rosji oraz RPA. Jak stwierdzają eksperci organizacji OECD Factbook dostarcza globalnego przeglądu najważniejszych wskaźników ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Najnowszy dokument na lata 2015–2016 zawiera niecałe 100 wskaźników opracowanych w odniesieniu do 11 sekcji tematycznych¹¹.

¹⁰ Badacze zauważają, że wciąż toczone są dyskusje na temat prawomocności dowodów wskaźnikowych oraz zasadności ich stosowania w określonych politykach. Najważniejsze kwestie dotyczą tego, w jakiej skali wskaźniki mogą adekwatnie mierzyć to, co zamierzają mierzyć, oraz na ile są powtarzalne wielkości, które otrzymujemy z pomiarów (Zybała 2013: 241).

¹¹ Są to: ludność i migracja, produkcja, bogactwo i dochód gospodarstw domowych, globalizacja, ceny, energia i transport, praca, środowisko i nauka, edukacja, rząd i zdrowie (OECD 2016: 6–7).

Jednym z najciekawszych wskaźników opracowywanych przez organizację jest obliczany od roku 2011 „Better Life Index”. Jest to współczynnik, który mierzy jakość życia w poszczególnych państwach, biorąc pod uwagę obiektywne wskaźniki, takie jak wysokość dochodów, rynek pracy, równowaga między życiem zawodowym i osobistym, a także subiektywne oceny dotyczące satysfakcji z życia. Indeks ten jest postrzegany jako wartościowy ze względu na swoją wszechstronność, w tym próbę włączenia do analizy kwestii trudno policzalnych. Krytycy uważają natomiast tę cechę indeksu za wadę i wskazują na trudność w przypisaniu określonych wag w całości wskaźnika takim kwestiom jak zaangażowanie obywatelskie lub jakość życia we wspólnocie.

Najwięcej sporów w odniesieniu do danych liczbowych ogniskuje się wokół kwestii ich ewentualnego wykorzystania w procesie formułowania polityk. Eksperti OECD sami zwrócili uwagę na ten problem. Raport *Modernising Government. The Way Forward* przygotowany przez organizację w 2005 roku wskazuje na problemy związane z wykorzystywaniem dowodów wskaźnikowych. Wskaźniki efektywnościowe (*performance indicators*) dostarczają obrazu wyników w danym momencie. Autorzy dokumentu określają ten obraz mianem migawki ilustrującej wynik osiągnięty w badanym punkcie na osi czasu (*snapshot of performance in time*). Nie dostarczają jednak wskazówek, jak osiągnąć taki sam lub lepszy wynik w przyszłości, ani tym bardziej nie wyjaśniają dlaczego założony cel został osiągnięty (OECD 2005: 75).

7.6. OECD i reformy państw dobrobytu

OECD od wielu lat kształtuje także globalne programy reform modelu państwa dobrobytu. Przypomnijmy, że powojenne państwa dobrobytu (*welfare state*) powstały w odpowiedzi na kryzysy ekonomiczne pierwszej połowy XX wieku. Celem tego modelu było zaprojektowanie i zbudowanie instytucji, które redukują ekonomiczną niepewność (Garfinkel, Rainwater, Smeeding 2010: 2). Ich największy rozkwit przypadł na czasy powojennego konsensusu keynesowskiego oraz tzw. złoty ery kapitalizmu w latach 1945–1973 (Hobsbawm 1999: 241–267; Chang 2015: 71). Od kryzysów gospodarczych z lat 70. XX wieku państwa dobrobytu znajdują się pod ciągłą presją reformatorską, którą Paul Pierson trafnie określił mianem „permanentnego zaciskania pasa”. Rosnące koszty utrzymywania państw dobrobytu zrodziły zapotrzebowanie na daleko idące działania reformatorskie. OECD od ponad trzech dekad kształtuje globalną agendę reformatorską głównych części składowych tego modelu: systemów emerytalnych, systemów zdrowotnych oraz systemów

edukacyjnych, w tym szkolnictwa wyższego. Działania organizacji umożliwiają globalną dyfuzję idei oraz globalne agregowanie danych potrzebnych do badań komparatystycznych. Systemy edukacyjne, emerytalne i zdrowotne państw członkowskich OECD analizuje w swoich najważniejszych statystycznych publikacjach: *Education at a Glance*, *Pensions at a Glance* i *Health at a Glance*. Pojęcia i definicje wykorzystywane w tych opracowaniach są następnie przejmowane przez reformatorów na poziomie krajowym.

Badacze zauważają, że choć szczegółowe argumentacje zwolenników reform w poszczególnych państwach europejskich zmieniają się z biegiem czasu, to w coraz większym stopniu stają się zbieżne z poziomem ponadnarodowym reprezentowanym przez OECD (Kwiek 2015: 53). To na tym poziomie prowadzone są analizy „ekonomii politycznej reform”, które uzupełnione zostają wyjaśnieniami dotyczącymi kierunków polityk zakończonych sukcesem, studiami przypadku oraz badaniami „ureczywistniania reform” (*making reforms happen*). Globalne pomysły reformatorskie wspierane przez organizację nie docierają jednak na poziom poszczególnych państw w niczym nieskażonej wersji pierwotnej, lecz w postaci przefiltrowanej przez krajową debatę publiczną, w tym ściśle krajowe dyskursy. Wskazuje się na istnienie krajowych filtrów dla globalnych programów reformatorskich, których rola bynajmniej nie maleje. Na tę specyficzną cechę relacji między debatą globalną a krajową zwracał uwagę brytyjski historyk Tony Judt, gdy stwierdził, że „istotna jest sfera pośrednia, między lokalnymi szczegółami a globalnymi teoriami, a ona nawet dziś wydaje się zdeterminowana przez konteksty krajowe” (Judt, Snyder 2013: 328).

Istotna różnica między debatą toczoną na poziomie międzynarodowym a debatą krajową dotyczy kwestii wpływu badań naukowych i środowisk uniwersyteckich na agendę reform i kierunki polityk. Zdaniem ekspertów na poziomie międzynarodowym powiększa się przepaść między światem akademii i badań naukowych a światem organizacji międzynarodowych¹². Koncepcje i definicje tworzone w odniesieniu do systemów emerytalnych przez OECD i Bank Światowy nie są istotnym punktem odniesienia dla naukowców prowadzących badania akademickie. Jednak na poziomie krajowym badania naukowe mogą wpływać na agendę reform i modyfikować lokalną postać konkretnych posunięć reforma-

¹² W opinii Marka Kwieka przykładem tej przepaści jest implementacja procesu bolońskiego w systemie szkolnictwa wyższego. Badacze szkolnictwa wyższego i większość ludzi nauki w wielu krajach europejskich od początku byli przeciwni samej idei podziału studiów na poszczególne cykle kształcenia oraz głównym kierunkom reform określonym w Deklaracji Bolońskiej. Pomysł został jednak wprowadzony w życie siłą decyzji politycznych wbrew protestom środowisk akademickich (Kwiek 2015: 55)

torskich. Potwierdza to doświadczenie reform systemów szkolnictwa wyższego w Europie Środkowej. Jak zauważają badacze polityki edukacyjnej, w Polsce i w Czechach, najważniejszym impulsem do podjęcia reform były raporty OECD z lat 2007–2008. Jednak w żadnym z tych krajów reformy z lat 2008–2012 nie przyjęły ostatecznie dokładnie takich kształtów, jakie proponowano na poziomie międzynarodowym. Polska i Czechy nie wprowadziły powszechnych opłat za czesne i nie zrównały sektora publicznego z sektorem prywatnym w dostępie do publicznego finansowania (Kwiek 2015: 57).

7.7. Krytyka działań OECD

Działania OECD – jak niemal każdej znaczącej organizacji międzyrządowej aktywnej na arenie globalnej – spotykają się nie tylko z aprobatą społeczności międzynarodowej. Pod adresem instytucji formułowane są także różnego rodzaju głosy krytyczne. Część obserwatorów wskazuje, że ekspercka wiedza produkowana przez organizację skażona jest tzw. efektem kolażu (*collage effect*), który nieuchronnie prowadzi do zawężenia rzeczywistości (Giddens 2012: 50). Prowadzone sektorowo analizy charakteryzują się tym, że im ostrzej zarysowują dany problem, tym bardziej gubią powiązania z sąsiadującymi z nim obszarami. Poleganie na zaleceniach OECD w przełożeniu na praktyczne działania polityczne prowadzi do pojawienia się niezamierzonych konsekwencji, nad którymi nie sposób zapanować, tzw. efektów ubocznych w politykach publicznych¹³. Wzmacnia także silosowość struktur administracji publicznej.

Krytycy organizacji twierdzą także, że OECD produkuje te same rozwiązania na mocno zróżnicowane problemy. Zalecenia, jakie organizacja przekazuje państwom członkowskim w odniesieniu do reform w politykach publicznych, określane są mianem *one-size-fits-none policy*. Zgodnie z tymi głosami, OECD często posługuje się wypracowanym na poziomie ponadnarodowym uniwersalnym wzorcem reform (tzw. *blueprint*), który gubi z pola widzenia lokalne uwarunkowania polityczne, ekonomiczne, społeczne czy kulturowe. W konsekwencji zalecenia OECD często nie stanowią adekwatnej odpowiedzi na problemy wyrastające w silnie zróżnicowanych kontekstach krajowych¹⁴. Część

¹³ Klasycznym przykładem takiego zjawiska jest wypłacanie przez państwo odszkodowań ofiarom katastrof naturalnych. Takie działanie wydaje się z gruntu słuszne i godne pochwały. Produkuje jednak określone efekty uboczne, np. hamuje rozwój rynku ubezpieczeń prywatnych w tej dziedzinie (Zybała 2013: 25).

¹⁴ W tych głosach słyhać echa zarzutów formułowanych pod adresem Międzynarodowego Funduszu Walutowego w latach największej popularności tzw. Konsensu Waszyngtońskiego.

badaczy uważa, że mała pula podobnych rozwiązań na poziomie globalnym w żaden sposób nie idzie w parze z dużą pulą zróżnicowanych problemów na poziomie poszczególnych państw. W praktyce często jest tak, że „to rozwiązania szukają problemów, a nie problemy rozwiązań” (Kwiek 2015: 65).

Obserwacja najnowszych wydarzeń prowadzi do wniosku, że OECD nie znalazła się w awangardzie zmian, jakie przyniosła ze sobą globalna debata dotycząca nowej architektury instytucjonalnej światowej gospodarki oraz problematyki wzrostu i rozwoju gospodarczego po globalnym kryzysie ekonomicznym z roku 2008. Od upadku banku inwestycyjnego Lehman Brothers namysł nad światowym łaodem gospodarczym wkroczył w nową fazę. Kryzys wprowadził na agendę debaty szereg nowych problemów, takich jak zagrożenie sekularną stagnacją (Mączyńska 2015; Summers 2014) i niskim wzrostem gospodarczym (Gordon 2016), rosnące nierówności ekonomiczne, zarówno majątkowe jak i dochodowe (Atkinson 2015; Piketty 2015; Stiglitz 2013), malejąca liczba przełomowych innowacji (Mazzucato 2013; Phelps 2013). Widać znaczącą różnicę między dyskusjami toczonymi na fali współczesnego globalnego kryzysu a poglądami, które dominowały w czasach ekspansji idei neoliberalnych i epoce Wielkiego Umiarkowania (*The Great Moderation*).

Tę zmianę klimatu ideowego widać także w agendzie najważniejszych organizacji międzynarodowych zajmujących się globalną sytuacją gospodarczą. W przełomowej publikacji z lutego 2014 roku badacze MFW na podstawie międzynarodowych danych porównawczych stwierdzili, że państwa o niższych nierównościach doświadczają zazwyczaj wyższego i bardziej stabilnego wzrostu gospodarczego oraz że połączone pośrednie i bezpośrednie efekty redystrybucji są zazwyczaj pro-wzrostowe (Ostry, Berg, Tsangarides 2014). Światowe Forum Ekonomiczne w dokumencie zatytułowanym *Outlook on the Global Agenda 2015* za największe wyzwanie globalne uznało rosnące nierówności dochodowe. Najnowsze publikacje OECD nie wpisały się w debatę pokryzysową w tak wyraźny sposób jak powyższe dokumenty. Wynika to zapewne z faktu, że choć OECD w ostatnich trzech dekadach z różną intensywnością wspierała pewne elementy neoliberalnej agendy, to jednak nigdy nie była na pierwszej linii frontu promującego model globalizacji spod znaku tzw. fundamentalizmu rynkowego (Stiglitz 2002). Można zaryzykować stwierdzenie, że dziś, gdy globalny klimat ideowy, zgodnie z tzw. wahadłem Polanyiego przesunął się z powrotem bardziej w stronę państwa a dalej od rynku, OECD nie czuje się zobligowana do tak radykalnej korekty swoich wcześniejszych poglądów jak inne organizacje międzynarodowe i głośnego manifestowania nowych pozycji.

7.8. Wnioski

OECD przez wiele lat swojej działalności ugruntowała swoją pozycję jako najważniejszy *think thank* świata rozwiniętego. Obecnie żadna inna międzyrządowa organizacja nie może rywalizować z nią w tym obszarze. Jednak do konkurencji z OECD w dziedzinie produkcji wiedzy eksperckiej (zarówno dyskursów jak i danych liczbowych) oraz programów reform dla transformujących się państw dobrobytu coraz intensywniej przystępują ośrodki analityczne sektora prywatnego, często działające w strukturach największych korporacjach transnarodowych, takie jak McKinsey Global Institute¹⁵. W ostatnich latach analitycy tej instytucji opublikowali m.in. kompleksową analizę czterech głównych sił kształtujących nowy globalny porządek ekonomiczny¹⁶ (Dobbs, Manyika, Woetzel 2015) oraz raport poświęcony przełomowym wynalazkom, które mają zmienić świat XXI wieku¹⁷ (Manyika, Chui, Bughin, Dobbs, Bisson, Marrs 2013). Korporacje prywatne za pośrednictwem swoich ośrodków eksperckich będą coraz częściej podejmowały próby konkurowania z organizacjami międzyrządowymi w dziedzinie produkcji wiedzy, która przekłada się na określone propozycje reformatorskie.

Popularne powiedzenie mówi, że „gdy ktoś ma młotek, wszędzie widzi gwoździe”. Innymi słowy, jeśli podchodzimy do problemu z określonego punktu widzenia, to zadamy tylko określone pytania, na które odpowiemy w określony sposób (Chang 2015: 381). Jak starano się pokazać powyżej, władza OECD polega na zdolności do kształtowania ściśle zdefiniowanych perspektyw patrzenia na najbardziej istotne problemy współczesnych wysoko rozwiniętych społeczeństw zachodnich. OECD tworzy soczewkę, przez którą kraje bogate postrzegają swoją epokę i dostarcza języka, którym opisują swój

¹⁵ Instytut został założony w 1990 roku przez firmę doradcą McKinsey & Company. Bada zjawiska występujące w firmach i branżach i w ten sposób odkrywa trendy makroekonomiczne mające wpływ na całą gospodarkę i decyzje polityków. Prowadzi badania w 20 krajach i analizuje 30 branż.

¹⁶ Analitycy instytutu za cztery najważniejsze siły uznali: 1) powolne przenoszenie się centrum ekonomicznej aktywności i gospodarczego dynamizmu z Zachodu do wyłaniających się rynków azjatyckich na czele z Chinami, 2) zwiększenie zasięgu zmiany technologicznej, która umożliwi dynamiczną proliferację opartych na nowych technologiach modeli biznesowych, takich jak internetowa platforma Alibaba czy aplikacja mobilna Uber, 3) postępującą zmianę demograficzną tj. spadający przyrost naturalny i starzejącą się populację świata oraz 4) współczesną globalizację.

¹⁷ Są to m.in.: mobilny Internet, technologie automatyzacji pracy umysłowej, Internet rzeczy (przedmioty połączone w sieć i zdalnie monitorowane), technologia chmury, zaawansowane roboty wykorzystywane w produkcji, zdalnie sterowane samochody, nowa generacja genomi, która umożliwi tworzenie DNA, magazynowanie energii elektrycznej, druk 3D.

świat. Przedstawiona w tekście analiza prowadzi do wniosku o niebywałym sukcesie, który osiągnęła OECD. Choć nie posiada ona wielu twardych instrumentów oddziaływania na rzeczywistość ani tym bardziej narzędzi egzekwowania realizacji swoich zaleceń, odcisnęła piętno na najważniejszych przemianach społecznych i gospodarczych ostatnich lat. Poprzez produkowanie wiedzy eksperckiej, kształtowanie dyskursów, dostarczanie danych liczbowych oraz opracowywanie programów reformatorskich dla państw dobrobytu OECD wywiera znacznie większy wpływ na procesy globalnego zarządzania niż wiele innych aktorów na scenie międzynarodowej.

Bibliografia

Dokumenty i materiały źródłowe

- OECD (1960), *Konwencja o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju wraz z Protokołami dodatkowymi nr 1 i 2 do tej konwencji, stanowiącymi jej integralną część*, Paryż 14 grudnia 1960 r. Dz. U. Nr 76, poz. 490.
- OECD (2005), *Modernising Government. The Way Forward*. Paris, OECD Publishing.
- OECD (2010), *Perspectives on Global Development 2010: Shifting Wealth*, Paris, OECD Publishing.
- OECD (2016), *OECD Factbook 2015–2016: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris.
- Ostry J.D., Berg A., Tsangarides Ch.G. (2014), *Redistribution, inequality and growth*, IMF Staff Discussion Note, SDN/14/02, International Monetary Fund, Washington DC.
- Manyika J., Chui M., Bughin J., Dobbs R., Bisson P., Marrs A. (2013), *Disruptive technologies: Advances that will transform life, business, and the global economy*, McKinsey Global Institute.

Monografie i opracowania

- Atkinson A.B. (2015), *Inequality: What Can Be Done?*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts–London.
- Castells M., Caraga J., Cardoso G. (2012), *Aftermath. The Cultures of the Economic Crisis*, Oxford University Press, Oxford.
- Chang H. (2015), *Ekonomia. Instrukcja obsługi*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Dobbs R., Manyika J., Woetzel J. (2015), *No Ordinary Disruption: The Four Global Forces Breaking All the Trends*, PublicAffairs, New York.
- Eisenstadt S.N. (2009), *Utopia i nowoczesność. Porównawcza analiza cywilizacji*, Oficyna Naukowa, Warszawa.

- Freeden M. (2003), *Ideology: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford.
- Galbraith J.K. (2014), *The End of Normal*, Simon & Schuster, New York.
- Garfinkel I., Rainwater L., Smeeding T. (2010), *Wealth and Welfare States: Is America a Laggard or Leader?*, Oxford University Press, Oxford.
- Giddens A. (2012), *Nowoczesność i tożsamość: "Ja" i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gordon R. (2016), *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living since the Civil War*, Princeton University Press, Princeton – Oxford.
- Hacker J.S., Pierson P. (2016), *American Amnesia: How the War on Government Led Us to Forget What Made America Prosper*, Simon & Schuster, New York.
- Hobsbawm E. (1999), *Wiek skrajności. Spojrzenie na krótkie dwudzieste stulecie*, Politeja, Warszawa.
- Jasiecki K. (2013), *Kapitalizm po polsku. Między modernizacją a peryferiami Unii Europejskiej*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Judt T. (2009), *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*, Vintage Books, London.
- Judt T. (2013), *Powojnie. Historia Europy od 1945 roku*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Judt T., Snyder T. (2013), *Rozważania o wieku XX*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Krastew I. (2013), *Demokracja nieufnych. Eseje polityczne*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Kwiek M. (2015), *Uniwersytet w dobie przemian. Instytucje i kadra akademicka w warunkach rosnącej konkurencji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Martens K., Jakobi A.P. (red.) (2010), *Mechanisms of OECD Governance: International Incentives for National Policy-Making?*, Oxford University Press, Oxford.
- Mazzucato M. (2013), *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*, Anthem Press, London.
- Münkler H. (2009), *Die Deutschen und ihre Mythen*, Rowohlt Verlag, Berlin.
- Nussbaum M.C. (2010), *Not For Profit. Why Democracy Needs the Humanities*, Princeton University Press, Princeton.
- Phelps E. (2013), *Mass Flourishing: How Grassroots Innovation Created Jobs, Challenge, and Change*, Princeton University Press, Princeton – Oxford.
- Piketty T. (2015), *Kapitał w XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Porter T.M. (1995), *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*, Princeton University Press, Princeton.
- Sandel M. (2012), *What Money Can't Buy: The Moral Limits of Markets*, Farrar, Straus and Giroux, New York.
- Schmelzer M. (2016), *The Hegemony of Growth. The OECD and the Making of the Economic Growth Paradigm*, Cambridge University Press, Cambridge–New York.
- Stiglitz J.E. (2002), *Globalization and its Discontents*, W.W. Norton, New York.
- Stiglitz J.E. (2013), *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*, W. W. Norton & Company, New York – London.
- Sześciło D. (2015), *Samoobsługowe państwo dobrobytu. Czy obywatelska koprodukcja uratuje usługi publiczne?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

- Woodward R. (2009), *The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*, Taylor & Francis, Kindle file.
- Zakaria F. (2009), *Post-American World and the Rise of the Rest*, Penguin Books, London.
- Zybała A. (2013), *Państwo i społeczeństwo w działaniu. Polityki publiczne wobec potrzeb modernizacji państwa i społeczeństwa*, Difin, Warszawa.

Artykuły w pracach zbiorowych

- Kennet P. (2010), *Global perspectives on governance*, [w:] S.P. Osborne (red.) *The New Public Governance? Emerging perspectives on the Theory and Practice of Public Governance*, Routledge, Abingdon.
- Potulicka E. (2010), *Teoretyczne podstawy neoliberalizmu a jego praktyka*, [w:] E. Potulicka, J. Rutkowiak, *Neoliberalne uwikłania edukacji*, Impuls, Kraków.
- Scholte J.A. (2008), *Globalny handel i globalne finanse*, [w:] J. Baylis, S. Smith (red.) *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Summers, L. (2014), *Reflections on the 'New Secular Stagnation Hypothesis'*, [w:] C. Teulings, R. Baldwin: *Secular Stagnation: Facts, Causes and Cures*, CEPR Press, London.
- Willets P. (2008), *Aktorzy transnarodowi i organizacje międzynarodowe w polityce globalnej*, [w:] J. Baylis, S. Smith (red.) *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Woods N. (2008), *Międzynarodowa ekonomia polityczna w dobie globalizacji*, [w:] J. Baylis, S. Smith (red.) *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Artykuły w periodykach naukowych

- Blyth M. (2012), *Paradigms and Paradox: The Politics of Economic Ideas in Two Moments of Crisis*, „Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions” t. 26, nr 2.
- Farr J., Hacker J.S., Kazez N. (2006), *The Policy Scientist of Democracy: The Discipline of Harold D. Lasswell*, „American Political Science Review”, t. 100, nr 4.
- Mączyńska E. (2015), *Potencjał rozwojowy Polski w kontekście hipotezy o nowej sekularnej stagnacji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 854, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 73, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.

Materiały internetowe

- Phelps E. (2015), *What is Wrong with the West's Economies?*, „New York Review of Books”, <http://www.nybooks.com/articles/2015/08/13/what-wrong-wests-economies/>, [data dostępu: 25.05.2016]